

Нидерланды ҰБО бизнесті жауапты жүргізу туралы істердегі тәжірибесі бойынша ТАЛДАМАЛЫҚ АНЫҚТАМА

Stellantis | Perfetti Van Melle | Pluspetrol | Uber

Осы анықтама Нидерланды Ұлттық байланыс орталығы көпұлтты кәсіпорындар үшін ЭЫДҰ Басшылық қағидаттары бойынша қараған бірнеше істі талдайды (*бұдан әрі – Нидерланды ҰБО*). Әрбір даудың фабуласы ғана емес, сондай-ақ ҰБО қандай заңдық-тәжірибелік функцияны орындайтыны да талданады, атап айтқанда: ол шағымның өзектілігін қалай анықтайды, жақсы қызметтерді қалай ұсынады (*good offices*), диалогтан бас тартуға қалай жауап береді және компанияларға ұсыныстарды қалай тұжырымдайды.

Біріншіден, әр іс бойынша өтініштің/шағымның өзі қаралады (*complaint*): ол қай компанияға қарсы қойылды, қандай фактілермен байланысты болды және дау қай географияда туды. Содан кейін Нидерланды ҰБО істі қараудың іс жүргізу жағы талданады: іс қабылданды ма, игі қызметтер ұсынылды ма (*good offices*), тараптар арасында диалог болды ма және мәні бойынша одан әрі қарау жүргізілді ме (*further examination*). Осыдан кейін әр істің кең мағынасы бағаланады: ол бизнесті жауапты жүргізудің (*бұдан әрі – БЖЖ*) заманауи стандарты және ҰБО соттан тыс тетік (*non-judicial mechanism*) ретіндегі рөлі туралы не көрсетеді.

Қаралған істер Нидерланды ҰБО сот ретінде де, мәжбүрлеп орындау органы ретінде де емес, «жұмсақ құқықтың» (*soft law*) рәсімдік-талдамалық тетігі ретінде әрекет ететіндігін көрсетеді. Оның күші - оның ЭЫДҰ жалпы стандарттарын компанияларға нақты үміттерге аударатынында жатыр: тиісті сақтық (*due diligence*), мүдделі тараптармен мазмұнды өзара іс-қимыл (*meaningful stakeholder engagement*), ашықтық (*transparency*), тәуекелдерді басқару (*risk management*) және зиянды жою/қалпына келтіру шаралары (*remediation*). Оның шегі - өтемақы тағайындау немесе тараптарды медиацияға мәжбүрлеу өкілеттігінің болмауында жатыр. Сондықтан ҰБО тәжірибелік құндылығы санкцияда емес, бизнесті жауапты жүргізу стандартын (*responsible business conduct*) қалыптастыруда және корпоративтік жауапкершілік сапасын жария бағалауда байқалады.

1. ҰБО дегеніміз не және оның тұжырымдары неге маңызды

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттары «жұмсақ құқық» құралы болып табылады, бірақ олардың тәжірибелік мәні декларацияға дейін азаймайды. Талдамалық дереккөз Sander van 't Foort и Joseph Wilde-Ramsing Басшылық қағидаттар шағымдарды қараудың кіріктірілген тетігі - ұлттық байланыс орталықтары (*National Contact Points, NCPs*) бар корпоративтік жауапкершіліктің жалғыз халықаралық құралы болып табылады атап өтеді. ҰБО мемлекеттік, бірақ соттан тыс тетіктер болып табылады; олар мәселелерді ең алдымен медиация, татуласу және диалог арқылы қарама-қайшы емес түрде шешуге көмектеседі.

Нидерланды ҰБО дәстүрлі түрде күшті ҰБО бірі ретінде қарастырылады, өйткені оның рәсімі жеткілікті құрылымдалған және нәтижелердің жариялылығына бағытталған. Талдамалық мақала бойынша, нақты істі қараудың стандартты рәсімі (*specific instance*) үш кезеңнен тұрады: бастапқы бағалау (*initial assessment*), игі қызметтер және рәсімді аяқтау/түпкілікті қорытынды. Бастапқы бағалау кезеңінде ҰБО мәні бойынша бұзушылықты белгілемейді, бұл мәселе одан әрі қарауға лайық па, жоқ па, соны шешеді: шағым адал және негізделген бе (*bona fide*), ол Басшылық қағидаттарға сәйкес келе ме, кәсіпорын қызметі мен көтерілген мәселелер арасында байланыс бар ма, қарастыру Басшылық қағидаттардың мақсаттарына ықпал ете ала ма.

Бұл кейстерді дұрыс оқу үшін өте маңызды. Бастапқы бағалау - өтініш берушінің «жеңісі» емес және бұзушылық туралы қорытынды емес. Бұл рәсімдік сүзгі. Бірақ егер шағым осы сүзгіден өтсе, ҰБО қойылған мәселелер өте маңызды және ЭЫДҰ стандарттарын қолданумен байланысты екенін мойындайды. Бұдан әрі ҰБО не тараптардың диалогына жәрдемдеседі, не егер диалог мүмкін болмаса, талдаумен және ұсыныстармен қорытынды мәлімдеме (*final statement*) дайындай алады.

Сондықтан ҰБО мәжбүрлі өкілеттіктер болмаған кезде де маңызды. Uber, Pluspetrol және Stellantis бойынша қорытынды өтініштерде ҰБО нақты істер сот рәсімдері болып табылмайтынын, ал ҰБО сот органдары болып табылмайтынын және тараптарды тікелей өтемақы бере алмайтынын немесе медиацияға қатысуға мәжбүрлей алмайтынын тікелей атап өтеді. Алайда, сот күшінің болмауы құқықтық және беделді салмақтың болмауын білдірмейді. Ашық қорытынды мәлімдеме компанияға деген үміттерді белгілейді және корпоративтік саясат, мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу, ішкі бақылау, ақпаратты ашу және тәуекелдерді бағалау үшін бағдар ретінде пайдаланылуы мүмкін.

2. Кейстердің салыстырмалы картасы

Кейс	Сектор\география	Өтініш беруші	Негізгі сұрақтар	Рәсімдік нәтиже	Кейс күші
IAATW қарсы Uber	Платформалық жұмыспен қамту; бірнеше ел	International Alliance of App-Based Transport Workers (IAATW) - Платформалық жұмыспен қамту қызметкерлерінің халықаралық альянсы	Кірістер, жұмыс уақыты, қауіпсіздік, шоттарды өшіру, COVID-19, мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу	Тараптар ҰБО жақсы қызметтерін қабылдады, бірақ рәсімнің шарттарын келіспеді; ҰБО мәні бойынша одан әрі қарауды жүргізді және ұсыныстар берді	Жүргізушілердің еңбек мәртебесі туралы дауға қарамастан, тиісті тексеру платформалық модельге қолданылатынын көрсетеді
Indigenous Federations et al. қарсы Pluspetrol	Мұнай-газ секторы; Перу Амазониясы	Төрт жергілікті федерация және төрт ҰЕҰ	Қоршаған орта, жергілікті құқықтар, ақпаратты ашу, салық салу, денсаулық сақтау, зиянды жою	Өтініш берушілер ҰБО-ның жақсы қызметтерін қабылдады; компания бас тартты; ҰБО мәні бойынша одан әрі қарауды жүргізді және егжей-тегжейлі қорытындылар берді	Компанияның медиацияға келісімінсіз ҰБО мазмұнды бағалауының ең күшті мысалы
IUF қарсы Perfetti Van Melle - Bangladesh	Тамақ өнеркәсібі; Бангладеш	International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers' Associations (IUF) - Тамақ өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы, қонақ үй және мейрамхана секторы, темекі өнеркәсібі және онымен байланысты салалар	Балалар еңбегі, бірлестік бостандығы, ұжымдық келіссөздер	Балалар еңбегі мәселесі бойынша ішінара кездесу өтті; ҰБО ұсыныстармен қорытынды мәлімдеме жариялады	Еншілес құрылымдардағы еңбек стандарттарын бақылау үшін бас компанияның жауапкершілігін көрсетеді

		қызметкерлерін ің халықаралық одағы			
IUF қарсы Perfetti Van Melle - Türkiy e	Тамақ өнеркәсібі ; Түркия	IUF\Tekgıda-İş	Кәсіподақ ұйымы, ұжымдық келіссөздер, штаб-пәтер деңгейінде тиісті сақтық	Бастапқы бағалау жарияланған жоқ; жақсы қызметтер басталған жоқ, өйткені тараптар ҰБО рәсімінен тыс келісімге келді	Рәсімнің алдын-алу күшін көрсетеді: ҰБО болуы соттан тыс келісімді ынталандыру ы мүмкін
Italian NGOs қарсы Stellant is/FCA Italy	Автомоби ль өнеркәсібі ; Конго Демократ иялық Республик асынан кобальт жеткізу тізбегі, (бұдан әрі – ҚДР)	22 италиялық қауымдастықпе н ҰЕҰ	Ақпаратты ашу, қадағалау, тәуекелдерді бағалау, минералды шикізатқа қатысты тиісті сақтық	Медиация келісімге әкелмеді; ҰБО ЭЫДҰ-ның 2011 жылғы Басшылық қағидаттарына сәйкес келмейтінін анықтаған жоқ, бірақ болашаққа ұсыныстар берді	Жүйелік тәуекелдер кезінде ақпаратты ресми ашудан кеңейтілген тиісті сақтыққа көшуді көрсетеді

3. IAATW қарсы Uber кейсі: платформалық экономикадағы тиісті сақтық

3.1. Істің мәні

2021 жылғы 6 сәуір International Alliance of App-Based Transport Workers (IAATW) - Платформалық жұмыспен қамту қызметкерлерінің халықаралық альянсы - Uber Technologies, Inc қарсы өтініш берді. Өтініш Uber жүргізушілердің денсаулығы мен қауіпсіздігіне, олардың кірістері мен жұмыс уақытына, сондай-ақ шоттарды белсенсіздендіру және бұғаттау тәжірибесіне қатысты тиісті тексеруді қамтамасыз ете алмауына қатысты болды. COVID-19 пандемиясы жүргізушілерге қалай әсер етті және Uber жүргізушілердің өздерімен және олардың өкілдерімен қаншалықты ашық қарым-қатынас жасады деген сұрақ бөлек көтерілді.

Іс халықаралық деңгейде қамтылды: өтініш беруші Uber-дің Коста-Рика, Үндістан, Нигерия, Панама, Оңтүстік Африка, Ұлыбритания және Уругвайдағы қызметіне сілтеме жасады. Нидерланды ҰБО істі қарауға қабылдады, өйткені ол Нидерландымен байланыс орнатты (*nexus*): Нидерландының Uber филиалы айналымда көрсетілген бірқатар елдердегі жүргізушілер үшін шарт тарапы

болды. Бұл ретте, ҰБО АҚШ ҰБО-ның қолдау рөлін мойындады, өйткені Uber-дің жаһандық штаб-пәтері АҚШ-та орналасқан.

3.2. Рәсімдік динамика

ҰБО өтінішті одан әрі қарауға лайық деп таныды және тараптарға игі қызметтер ұсынды. Екі тарап та бұл ұсынысты ресми түрде қабылдады, бірақ медиация іс жүзінде басталған жоқ; тараптар рәсімнің шарттарын келісе алмады (*Terms of Reference*). Осыдан кейін ҰБО игі қызметтерді тоқтатты және мәні бойынша одан әрі қарауға көшті. Бұл рәсімдік динамика маңызды: ҰБО медиацияның сәтсіздігін анықтаумен шектелмеді, бірақ өтініш беруші көтерген мәселелерді мазмұнды бағалау үшін қорытынды мәлімдемені пайдаланды.

3.3. Негізгі қорытындылар мен ұсыныстар

Істің негізгі талдамалық орталығы - егер жүргізушілердің еңбек мәртебесі даулы болса, платформалық компанияға тиісті тексеру міндеттері қолданыла ма деген сұрақ. ҰБО оның мандатына Uber жүргізушілерінің тәуелсіз мердігерлер немесе жұмысшылар екенін анықтау кірмейтінін нақты көрсетті. Алайда, бұл Uber-ді тиісті тексеру міндеттерінен босатпайды: және 2023 жылғы ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарының редакциясы, және 2011 жылғы ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарына түсініктемелер Uber жүргізушілер үшін олардың жіктелуіне қарамастан, тәуекелдерді ескеруі керек екенін растайды.

Табыс бойынша ҰБО жүргізушілердің нақты табысы мен күнкөріс деңгейі/лайықты табыс (*living wage*) немесе оның баламасы арасындағы алшақтықтың елеулі тәуекелі туралы қорытындыға келді. Сондықтан ҰБО Uber-ге сенімді есептеу әдістемесін таңдауға, оны платформалық жұмыспен қамтуға бейімдеуге, кезеңдері мен мерзімдері бар жол картасын (*roadmap*) орнатуға және ілгеріліс туралы үнемі есеп беруге кеңес берді. Белсенсіздендіру бойынша ҰБО шотты бұғаттау қажет болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге жүргізушінің кірісі мен өмір сүруіне елеулі әсер етуі мүмкін екенін мойындады. Белсенсіздендіру тәуекелдері тиісті тексерудің бір бөлігі болуы керек; ҰБО белсенсіздендіру процесінде жасанды интеллектті маңызды тәуекел ретінде, соның ішінде кемсітушілік тәуекелін пайдалануға ерекше назар аударды.

Мүдделі тараптармен өзара іс-қимыл бөлігінде ҰБО мазмұнды өзара іс-қимыл екіжақты коммуникацияны көздейтінін атап өтті. Қосымша немесе біржақты арналар арқылы жүргізушілерді жеке хабардар ету қызметкерлермен және олардың өкілдерімен толыққанды өзара іс-қимылға тең емес. Сондықтан ҰБО Uber-ге мүдделі тараптардың кең ауқымымен (*stakeholders*), соның ішінде тәуелсіз кәсіподақтармен және жергілікті, ұлттық, аймақтық және халықаралық деңгейдегі жүргізушілер өкілдерімен жүйелі өзара іс-қимылды дамытуды ұсынды.

3.4. Істің күші мен мағынасы

Uber ісінің күші - ҰБО жаңа еңбек экономикасы контекстінде тиісті тексеруден өтті. Компания технологиялық модельге немесе жұмыскерлердің даулы мәртебесіне сілтеме жасай отырып, тәуекелдерді бейтараптай алмайды. Басшылық қағидаттардың мақсаттары үшін қарым-қатынастардың ресми жіктелуі ғана емес, платформа мен оның моделі әсер ететін адамдар арасындағы тұрақты шарттық және экономикалық байланыстың нақты болуы маңызды. Сондықтан Uber кейсі маңызды желіні белгілейді: платформалық компания өзінің алгоритмдерінің, өшіру тәжірибелерінің, кіріс саясатының және байланыс арналарының салдарын БЖЖ элементтері ретінде талдауы керек.

4. Indigenous Federations et al. қарсы Pluspetrol кейсі: өндіруші сектордағы жауапкершіліктің көп деңгейлі стандарты

4.1. Істің мәні

2020 жылғы 9 наурызда Перудің төрт жергілікті Федерациясы - FEDIQUEP, FECONACOR, OPIKAFPE және ACODECOSPAT - төрт ҰЕҰ-мен бірлесіп, Амстердамда тіркелген Pluspetrol Resources Corporation B.V. қарсы өтініш берді. Өтініш берушілердің мәлімдеуінші, Pluspetrol, 2000-2015 жылдары Перудағы Lot 1AB мұнай учаскесін пайдалана отырып, тиісті экологиялық және адам құқықтарын тиісті тексеруден өткізбеді, келтірілген зиянды жоймады, құрылым мен операциялар туралы маңызды ақпаратты ашпады, сондай-ақ салықтық ашықтық тұрғысынан сұрақтар туғызған корпоративтік және салық құрылымдарын пайдаланды.

Табиғаты бойынша бұл жай ғана экологиялық дау емес. Ол бірнеше өлшемді біріктіреді: жергілікті құқықтар, қоршаған ортаның ластануы, денсаулық сақтау құқығы, зиянды жоюға қол жеткізу, корпоративтік құрылымның ашықтығы және салықтық адалдық. Сондықтан Pluspetrol ісі қарастырылып отырған жағдайлардың ішіндегі ең жан-жақты кейсі болып табылады.

4.2. Рәсімдік динамика

ҰБО өтінішті одан әрі қарауға лайық деп таныды. Өтініш берушілер жақсы қызметтерді қабылдады, бірақ компания оларға қатысудан бас тартты. Бұл ретте, Pluspetrol ҰБО-на ақпарат беріп, онымен хат жазысқан, алайда, өтініш берушілермен диалогқа келіспеді және жалпы берілген ақпаратты олармен бөлісуден бас тартты. Нәтижесінде ҰБО мәні бойынша одан әрі қарауды жүргізді және егжей тегжейлі қорытынды өтініш дайындады.

Дәл осы жерде ҰБО институционалдық күші айқын көрінеді. Компанияның медиациядан бас тартуы рәсімді тоқтатқан жоқ және тетікті мағынасынан

айырған жоқ. ҰБО компанияны диалогқа мәжбүрлей алмады немесе өтемақы бере алмады, бірақ мазмұнды бағалау жүргізіп, егжей-тегжейлі ұсыныстар жасай алды. Бұл Pluspetrol ісін ҚБО тек делдал ғана емес, сонымен қатар БЖЖ стандарттарының қоғамдық аудармашысы екендігінің басты мысалы етеді.

4.3. ҰБО негізгі қорытындылары

Ақпаратты ашу бойынша ҰБО компания корпоративтік құрылым, операциялар, жылдық есептілік және меншік құрылымы туралы негізгі ақпаратты бас компания деңгейінде де, Перу және Нидерланды еншілес құрылымдары деңгейінде де еркін қолжетімді қоғамдық көздер арқылы ұсынбағанын бағалады. Осыған байланысты ҰБО компания ақпаратты ашу туралы тараудың күтулеріне сәйкес әрекет етпеді деген қорытындыға келді.

Салық салу бойынша ҰБО компания жария қолжетімді ақпарат арқылы да, рәсім шеңберінде ҰБО алдында да салық заңнамасы рухында әрекет ететінін көрсете алмағанын көрсетті. Бұл ретте, ҰБО салықтар туралы жария ақпараттың жеткіліксіздігін ерекше атап өтті және компанияға корпоративтік тұлғалар мен елдер бойынша салық саясаты мен салық төлемдерін, соның ішінде елдік есептілік бойынша тәжірибені ашуды ұсынды (*country-by-country reporting*).

Байырғы халықтардың құқықтары және мүдделі тараптармен мағыналы өзара іс-қимыл бойынша ҰБО компания қауымдастықтармен сенім қатынастарын қалыптастыру және адам құқықтарын құрметтеу жөніндегі үміттерге сәйкес толық әрекет етпеді деген қорытындыға келді. Талдаудың маңызды элементі - еркін, алдын ала және саналы келісімді (*Free, Prior and Informed Consent, FPIC*), өзін-өзі анықтау құқығын және жергілікті халықтардың өздері анықтаған өкілдердің нақты қатысуын ескеру қажеттілігі.

Қоршаған орта және денсаулық сақтау құқығы бойынша ҰБО компанияның қолайсыз экологиялық әсерлердің алдын алу және жою үшін жеткіліксіз жұмыс істегенін бағалады. БҰҰ Даму Бағдарламасының (*United Nations Development Programme, UNDP*) деректеріне сүйене отырып, ҰБО-ның зиянды жою/қалпына келтіру шаралары бойынша қолданылған қалпына келтіру техникасының ішінара жеткіліксіздігін және ластануды толық жоюды көрсетті. Сондай-ақ, ҰБО компанияға қай учаскелер жеткіліксіз қалпына келтірілгенін, қандай салдарлар бұрынғыдан мұраға қалғанын, бірақ компанияның қызметі қолдауды жалғастырғанын және зардап шеккен қауымдастықтардың қатысуымен ықтимал зиянды жоюды қалай қамтамасыз ету керектігін бағалауды ұсынды.

4.4. Кейстің күші мен мағынасы

Pluspetrol кейсі - компанияның диалогқа келісімі болмаған жағдайда, мағыналы бағалаудың ең күшті мысалы. Оның маңыздылығы ҰБО ақпаратты ашуды,

салық салуды, байырғы халықтардың құқықтарын, қоршаған ортаны, денсаулықты және зиянды жоюды тиісті тексерудің бірыңғай шеңберіне байланыстыруында жатыр. Бұл өндіруші секторда компанияның жауапкершілігі жергілікті рұқсаттарды техникалық сақтаумен шектелмейтінін көрсетеді. Компания ашықтықты қамтамасыз етуі, жергілікті құқықтарды ескеруі, қоршаған ортаға зиян келтірмеуі, денсаулық сақтау құқығын құрметтеуі және оның салдарын тиімді жоюға қатысуы керек.

Бұл кейс бойынша қорытындыны келесідей тұжырымдауға болады: жоғары тәуекел секторларында тиісті тексеру - бұл құжат та, саясат та емес, білу, алдын алу, ашу, өзара әрекеттесу және түзету міндеті. Егер компания диалогқа қатыспаса, бұл оның Басшылық қағидаттарға деген үмітін үзбейді; керісінше, мағыналы өзара әрекеттесуден бас тартудың өзі компанияның мінез-құлқын бағалаудың бір бөлігіне айналады.

5. IUF қарсы Perfetti Van Melle кейстері: еншілес құрылымдардағы еңбек құқықтары

5.1. Бангладеш бойынша іс: балалар еңбегі, бірлестік бостандығы және ұжымдық келіссөздер

IUF қарсы Perfetti Van Melle алғашқы ісі 2019 жылғы 9 тамызда ұсынылды және Бангладештің Газипур қаласындағы компанияның еншілес құрылымының операцияларына қатысты болды. IUF компания жұмыскерлердің ұжымдық келіссөздер жүргізу құқығын және бірігу еркіндігін құрметтемеді және жұмыс күшін жеткізуші арқылы балалар еңбегін пайдалануға мүмкіндік берді деп мәлімдеді. Perfetti Van Melle бұзушылықтарды жоққа шығарды және жергілікті кәсіподақ құруды қолдайтынын және жұмыскерлердің ең төменгі жасын бақылау тетіктері бар екенін айтты.

ҰБО өтінішті одан әрі қарауға лайық деп таныды, өйткені мәселелер елеулі, алдын ала негізделген (*prima facie substantiated*) және компания қызметіне байланысты болды. Алайда, рәсім толық медиацияның классикалық жолымен жүрмеді. PVM бірлестік бостандығы мен ұжымдық келіссөздер бойынша жақсы қызметтерді қабылдамады, бірақ дәлелдер келтірген кезде, балалар еңбегін талқылауға дайын болды. ҰБО балалар еңбегі мәселесі бойынша тараптардың кездесуін ұйымдастырды; оның қорытындысы бойынша тараптар өткен жағдайларға әртүрлі көзқарастарды сақтай отырып, фабрикада балалар еңбегі кездескен кезде, болмағанына келісті.

ҰБО ұсыныстарында күрделі және қауіпті контексте бизнес жүргізетін компаниялар адам құқықтары саласындағы тиісті тексерісте ерекше мұқият болуы керек екенін атап өтті. ҰБО Нидерландыдағы бас компания саясатты

зауыт деңгейінде жүзеге асыруға және бұл процесті бақылауға жауапты екенін бөлек атап өтті.

5.2. Түркия бойынша іс: ресми медиациясыз кәсіподақ құқықтары және рәсімнің әсері

Perfetti Van Melle қарсы IUF екінші ісі 2024 жылғы 13 тамызда қозғалды және PVM Türkiye операцияларына қатысты болды. Өтініш беруші компанияның Түркиядағы операциялары қызметкерлердің кәсіподаққа еркін кіруіне және олардың кәсіподағы арқылы ұжымдық келіссөздерге қатысуына жүйелі түрде кедергі келтірді деп мәлімдеді. Іс ЭЫДҰ-ның жалпы саясат, адам құқықтары, жұмыспен қамту және еңбек қатынастары туралы Басшылық қағидаттарының тарауларына қатысты болды.

ҰБО бастапқыда өтініш мәні бойынша одан әрі қарауға лайық деген қорытындыға келді. Алайда, 2025 жылғы 21 наурыздағы алғашқы бағалау жарияланбады: тараптар жариялым Turkish Tekgıda-Iş Union мен компания арасындағы келіссөздерге әсер етуі мүмкін деп келісті. ҰБО игі қызметтерді ұсынғанға дейін процесті тоқтатты, өйткені тараптар ҰБО рәсімінен тыс диалогты бастады. Нәтижесінде тараптар арасында өтініш мәселелері бойынша келісімге қол жеткізілді және ҰБО компанияның ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарын сақтағанын одан әрі тексере алмады.

5.3. PVM істер тобының күші мен мағынасы

Perfetti Van Melle кейстерінің күші еншілес құрылымдардағы және жергілікті фабрикалар деңгейіндегі еңбек құқықтары бас компанияның жауапкершілігі мәселесі болып қала беретіндігін көрсетуде жатыр. ҰБО мәселені жергілікті менеджментке дейін төмендетпейді: егер бас компания Нидерландыда тіркелген болса және топты бақылауды жүзеге асырса, одан бүкіл корпоративтік құрылым деңгейінде тиісті сақтықты басқару күтіледі.

Бұл ретте, Бангладеш пен Түркия істері ҰБО әртүрлі әсерін көрсетеді. Бірінші жағдайда, ҰБО балалар еңбегі мәселесі бойынша жағдайды тіркеуге және жаһандық бақылау бойынша ұсыныстарды тұжырымдауға көмектесті. Екінші жағдайда, рәсімнің өзі ынталандырушы рөл атқарды: ресми игі қызметтер қажет болмады, өйткені тараптар ҰБО-нан тыс келісімге келді. Бұл істі әлсіретпейді; керісінше, ол тараптардың тікелей диалогын жеделдете алатын форум ретінде ҰБО-ның алдын алу функциясын көрсетеді.

6. Italian NGOs қарсы Stellantis\FCA Italy кейсі: кобальт жеткізу тізбегіндегі ақпаратты ашу, қадағалау және жүйелік тәуекелдер

6.1. Істің мәні

2022 жылғы 21 шілдеде Veronica Dini және Luca Saltalamacchia заңгерлер 22 италиялық қауымдастық пен ҰЕҰ атынан Stellantis N.V. және FCA Italy S.p.A. қарсы өтініш берді. Өтініш берушілер компаниялар Конго Демократиялық Республикасындағы (*бұдан әрі - КДР*) кобальт және өзге де минералдық шахталардағы жеткізушілердің қызметі туралы жеткілікті ашық және егжей-тегжейлі ақпаратты ашпайды, сондай-ақ тәуекелдерді бағалау қалай жүргізілетінін және маңызды материалдардың қадағалануы қамтамасыз етілетінін жеткілікті түрде анық көрсетпейді деп мәлімдеді.

Stellantis бұған жауап ретінде КДР-да тікелей операциялар жоқ деп мәлімдеді және мүмкін байланыс тізбектің бірнеше деңгейінде жанама жеткізушілер арқылы пайда болады. Компания сонымен қатар өзінің ашқан ақпаратына, тиісті тексеру тәжірибесіне, жанжалды минералдарды реттеуге сәйкестігіне (*conflict minerals*), салалық бастамаларға қатысуға және RCS Global компаниясымен аккумуляторлар құн тізбегін шахта деңгейіне дейін картаға түсіру үшін ынтымақтастыққа сілтеме жасады.

6.2. Рәсімдік динамика

Бастапқыда өтініш Италияның ҰБО-на жіберілді, алайда, италиялық ҰБО Stellantis-тің Нидерландыда тіркелуін ескере отырып, іс Нидерланды ҰБО-да қаралуы керек деп атап өтті. Нидерланды және италиялық ҰБО Нидерланды ҰБО жетекші, ал италиялық ҰБО қолдаушы болады деп келісті. ҰБО өтінішті одан әрі қарауға лайық деп таныды және жақсы қызметтер ұсынды. 2023-2024 жылдары ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарында ақпаратты ашу жөніндегі сараптамалық сессияны қоса алғанда, медиация өтті, алайда, тараптар келісімге қол жеткізген жоқ. 2025 жылғы мамырда ҰБО игі қызметтерді тоқтатты және мәні бойынша одан әрі қарауға көшті.

6.3. Қорытындылар мен ұсыныстар

Stellantis бойынша ҰБО қорытындысы қарапайым «бұзушылық/бұзушылықтың болмауы» формуласына қарағанда күрделірек. ҰБО ұсынылған және қолжетімді ақпарат негізінде Stellantis өтініш беру сәтінде қолданылатын ЭЫДҰ-ның 2011 жылғы Басшылық қағидаттары редакциясының «ақпаратты ашу» тарауының талаптарына сәйкес әрекет етті деген қорытындыға келді. Сондай-ақ, ҰБО ЭЫДҰ-ның тиісті тексеру жөніндегі Басшылығында (*OECD Due Diligence Guidance*) және ЭЫДҰ-ның минералды шикізат жөніндегі Басшылығында (*Minerals Guidance*) ақпаратты ашу бойынша қосымша талаптар Stellantis-ті ашумен қамтылғанын атап өтті.

Алайда, талдау мұнымен аяқталмады. ҰБО ҚДР кобальт шахталарында адам құқықтарының, соның ішінде балалар еңбегінің бұзылу қаупін арттыратын жүйелі мәселе бар екенін бөлек анықтады. Мұндай жүйелік тәуекел компанияның Басшылық қағидаттарды автоматты түрде бұзуын білдірмейді, бірақ күтілетін көлем мен тиісті тексерудің тереңдігін арттырады. Сондықтан ҰБО болашаққа ұсыныстар берді: саясаттар мен тәжірибелерді жетілдіруді жалғастыру, адам құқықтары саласындағы саясатты жыл сайын жаңартып отыру (*human rights policy*), шаралардың тиімділігін бақылауға ерекше назар аудару (*tracking effectiveness*), сектораралық ынтымақтастық және тиісті бастамалар арқылы кеңейтілген сақтықты жүргізу (*extended due diligence*), мүдделі тараптармен өзара іс-қимылды нығайту, ҚДР-нан жергілікті мүдделі тараптарды диалогқа қосу және адам құқықтарының бұзылуына күдік туындаған шахталардың жеткізу тізбегіне кіретіндігін зерттеу.

6.4. Істің күші мен мағынасы

Stellantis кейсі ҰБО құқықтық бағалауды саяси айыптаумен алмастырмағаны маңызды. Ол ЭЫДҰ-ның 2011 жылғы ақпаратты ашу жөніндегі Басшылық қағидаттарының қолданыстағы редакциясына сәйкестігін мойындады, бірақ сонымен бірге жүйелік тәуекел жағдайында мінез-құлықтың жоғары стандартын белгіледі. Бұл ҰБО тәсілінің жетілгендігін көрсетеді: компания ресми түрде талаптардың бір жиынтығына сәйкес келуі мүмкін, бірақ егер оның жеткізу тізбегі жоғары тәуекелді сектормен және аймақпен байланысты болса, әлі де тереңірек тексеруді қажет етеді.

Тәжірибелік қорытынды: күрделі минералды тізбектерде ақпаратты ашу тек мерзімді жария есеп қана емес, сонымен қатар үнемі мұқият тексерудің кең жүйесінің бөлігі болуы керек (*continuous due diligence*). Компания саясат ретінде ашатын нәрсе мен мүдделі тараптардың жердегі нақты жағдайлар туралы білгісі келетіні арасындағы алшақтық мүдделі тараптармен мағыналы өзара әрекеттесу және шаралардың тиімділігін тексеру арқылы жабылуы керек.

7. Жалпы талдамалық қорытындылар

7.1. Нидерланды ҰБО рәсім мен қарауды мәні бойынша байланыстыратын тетік ретінде

Қаралған істер Нидерланды ҰБО күші тек медиацияда ғана емес екенін көрсетеді. Классикалық модельде ҰБО тараптарға келісуге көмектесуі керек, бірақ іс жүзінде көптеген істер толыққанды келісімге келмейді: Uber - рәсім шарттарының сәйкес келмеуіне байланысты; Pluspetrol - компанияның игі қызметтерден бас тартуына байланысты; Stellantis - медиацияның сәтсіздігіне байланысты; Bangladesh PVM - тек бір мәселені талқылауға шектеулі келісімге

байланысты. Дегенмен, ҰБО қорытындылары мен ұсыныстарымен құрылымдық қорытынды мәлімдемені жариялаған кезде, мәнін сақтайды.

7.2. Тиісті сақтық өтпелі стандартқа айналу

Барлық жағдайларда тиісті тексеру талаптарды сақтаудың ресми процесі ретінде емес, тәуекелдерді анықтау мен шешудің тәжірибелік міндеті ретінде әрекет етеді. Uber-де бұл платформалық жұмыспен қамту, алгоритмдік өшіру, кірістер мен шағымдарды қарау тетіктерінің тәуекелдері. Pluspetrol-де - экологиялық және адам құқықтарын қорғау тәуекелдері, соның ішінде мұрагерлік және жалғасатын зиян. PVM-де - еншілес құрылымдардағы еңбек құқықтары. Stellantis-те - жоғары тәуекелді кобальт жеткізу тізбегі, мұнда жүйелік тәуекелдер кеңейтілген мұқият тексеруді талап етеді.

7.3. Мүдделі тараптар - сыртқы шу емес, стандарттың бір бөлігі

Барлық мәселелерде мүдделі тараптармен мазмұнды өзара әрекеттесу тақырыбы ерекше байқалады. ҰБО іс жүзінде, егер компания өз қызметіне әсер ететіндерді естімесе, компания тиісті тексеруді толық деп санай алмайтындығын көрсетеді: жүргізушілер мен олардың өкілдері, жергілікті қоғамдастықтар, зауыт қызметкерлері, жергілікті ҰЕҰ және өндіруші өңірлердегі құқық иелері/зардап шеккен адамдар. Мүдделі тараптармен өзара іс-қимыл екі жақты, мағыналы және компанияның шешімдеріне әсер ете алатын болуы керек.

7.4. Ашықтық жауапкершіліктің тәуелсіз элементіне айналу

Бұл істердегі ақпаратты ашудың әртүрлі нысандары бар. Pluspetrol-де - бұл корпоративтік құрылымды, операцияларды, меншік құрылымын, есеп беруді және салық ақпаратын ашу. Stellantis-те - жеткізушілер туралы ақпаратты ашу, қадағалау, тәуекелдерді бағалау және кобальт жеткізу тізбегіндегі тиісті тексеру. Uber-де - сөндіру ережелерінің, жүргізушілермен қарым-қатынастың және шағымдарды қарау тетіктерінің ашықтығы. Барлық жағдайларда ашықтық есеп беру үшін маңызды емес, бірақ ақпаратсыз мүдделі тараптар тәуекелдерді бағалай алмайды, зиянды жоюды талап ете алмайды және диалогқа қатыса алмайды.

7.5. Зиянды жою - әлсіз тұс, сондай-ақ негізгі бағдар

ҰБО өтемақы бере алмайды және бұл оның құрылымдық шегі болып табылады. Алайда, Pluspetrol пен Uber-де ҰБО қорғаныс құралдарына қол жеткізуді және зиянды жоюды тиісті сақтықтың бір бөлігі ретінде қарастыратыны ерекше байқалады. Платформалық жүргізушілер үшін бұл өшіру шағымдарын қарау механизмдері; жергілікті қауымдастықтар үшін - ластанған аумақтарды қалпына келтіру және қалпына келтіру шараларын жобалауға

қауымдастықтардың қатысуы. Сондықтан ҰБО тәжірибесіндегі зиянды жою - сот нәтижесі емес, компанияға зиянды жоюдың заңды, қолжетімді, болжамды, әділ және ашық тетіктерін құруды күту.

8. Нидерланды ҰБО тәжірибесі: Қазақстан үшін маңызы

Нидерланды ҰБО тәжірибесі Қазақстан үшін ең алдымен болашақ кейстер үшін тәжірибелік бағдарлар жиынтығы ретінде пайдалы. Қарастырылған әрбір голландиялық іс компанияның мінез құлқының жеке стандартын және процедураның ықтимал нәтижесін көрсетеді: Uber - платформалық жұмыспен қамту, алгоритмдік өшіру және жұмысшылармен диалог тәуекелдерін қалай бағалауға болады; Pluspetrol - өндіруші сектордағы экологиялық, құқық қорғау, салық және бедел тәуекелдерін қалай қарастыруға болады; Perfetti Van Melle - бас компания еншілес құрылымдардағы еңбек стандарттарын қалай бақылауы керек және ҰБО рәсімінің өзі тараптарды келісімге қалай итермелеуі мүмкін; Stellantis - ақпаратты қалай ашуға және стратегиялық шикізатты жеткізу тізбегінде бақылауды құруға болады. Қазақстан үшін бұл шетелдік тәжірибе ретінде ғана емес, талдаудың дайын логикасы ретінде де маңызды: болашақ өтініштерді ресми түрде емес, тиісті байқампаздықтың, зардап шеккен тараптармен нақты өзара іс-қимылдың, ашықтықтың және зиянды жою тетіктерінің болуы арқылы бағалауға болады.

Нидерланды ҰБО қорытындыларының жариялылығы да бизнес үшін болжамдылықты қалыптастырады: компаниялар ҰБО қандай әрекеттерін дұрыс деп санайтынын, қандай олқылықтар беделді салдарға әкелуі мүмкін екенін және сот шешімінсіз де өтінішті қараудың қандай нәтижесі болуы мүмкін екенін алдын ала түсінеді. Бұл ҰБО профилактикалық функциясын күшейтеді: компаниялар жанжалға дейінгі процестерді түзете бастайды, инвесторлар қаржылық емес тәуекелдерді неғұрлым түсінікті бағалайды, ал мемлекет бизнесті жауапты жүргізудің жұмыс тетігінің бар екендігін көрсетеді. Қазақстан үшін мұндай тәсіл инвестициялық ахуалға оң әсер етуі мүмкін: ҰБО-ның ашық тәжірибесі шетелдік инвесторлар үшін белгісіздікті азайтады, институттарға деген сенімді арттырады және еңбек құқықтары, қоршаған орта, ақпаратты ашу және жеткізу тізбегі мәселелері бойынша дауларды өркениетті және кәсіби форматта қарауға болатындығын көрсетеді.

9. Қазақстанда БЖЖ қағидаттарын енгізудің ағымдағы мәртебесі және түйінді сын-қатерлер

Қазақстан бизнесті жауапты жүргізуді ілгерілету үшін базалық институционалдық негізді қалыптастырып үлгерді: ел ЭЫДҰ-ның Халықаралық инвестициялар және көпұлтты кәсіпорындар жөніндегі декларациясына қосылды, ҰБО жұмыс істейді, ақпараттық-түсіндіру іс-шаралары, консультациялар, бизнес үшін оқыту және өтініштерді сүйемелдеу

бойынша жұмыс жүргізіледі. Соңғы деректер бойынша Қазақстан ҰБО тәжірибесінде тіркелген 9 өтініш ескеріледі. Қазақстандық өтініштердің тақырыбы механизмнің еңбек қатынастары, қызметкерлердің құқықтары, тұтынушылық даулар, ақпаратты ашу, трансшекаралық жағдайлар және ЭЫДҰ стандарттарын болжамды бұзу мәселелері бойынша тәжірибелік алаң қызметін атқара бастағанын көрсетеді. Яғни Қазақстан ҰБО басым ақпараттық функциясынан кейстерді қараудың өзіндік тәжірибесін жинақтауға көшу сатысында тұр.

Нидерландымен салыстырғанда қазақстандық тәжірибе әзірге ертерек сатысында тұр. Нидерланды ҰБО бұқаралық қорытынды мәлімдемелердің, мәні бойынша егжей-тегжейлі талдаудың және медиация болмаған жағдайларда да компанияларға ұсыныстарды тұжырымдаудың күшті желісін әзірледі. Қазақстан сондай-ақ кейстермен жұмыс істей бастайды, алайда түйінді сын-қатерлер үш блокта қалады: бизнес, қызметкерлер және ҰЕҰ арасында ҰБО танылуын арттыру; рәсімдердің сапасын және қорытынды құжаттардың жариялылығын күшейту; өтініш берушілер мен компаниялар өтінішті жабу фактісін ғана емес, оның тәжірибелік нәтижесін де көруі үшін өтініштерді қарау нәтижелері бойынша түсінікті тәжірибені қалыптастыру.

10. Қорытынды қорытынды және ұсыныстар

Нидерланды ҰБО тәжірибесі ҰБО құндылығы тек медиацияда ғана емес, сонымен қатар компаниялар үшін түсінікті мінез-құлық стандарттарын қалыптастыруда екенін көрсетеді. Тетік сот болып табылмаса да, өтемақы төлемесе де, оның қорытынды мәлімдемелері маңызды беделге, инвестициялық және басқарушылық әсерге ие болуы мүмкін. Қазақстан үшін бұл әсіресе өзекті, өйткені ел шетелдік инвестицияларды тартады, өндіруші және инфрақұрылымдық секторды дамытады, сондай-ақ ЭЫДҰ стандарттарына сәйкестікті нығайтуға ұмтылады. Тіркелген 9 өтініш бойынша тәжірибенің жинақталуы ҰБО-ын одан әрі дамытуға негіз болып отыр, бірақ келесі кезең кейстерді қарау нәтижелерінің ашықтығын, талдау сапасын және тәжірибелік пайдалылығын арттырумен байланысты болуы тиіс.

10.1. Бизнеске арналған ұсыныстар

Қазақстандық бизнес, әсіресе өндіруші сектордағы, логистикадағы, инфрақұрылымдағы, цифрлық платформалардағы және жеткізілім тізбегіндегі компаниялар ҰБО-ны ресми тәуекел ретінде емес, алдын ала құрылған БЖЖ жүйесіне сигнал ретінде қабылдауы керек. Іс жүзінде бұл келесіні білдіреді: ішкі саясаттарда және жеткізушілермен жасалған шарттарда тиісті тексеруді бекіту; еңбек, экологиялық және құқық қорғау тәуекелдерін үнемі анықтау; қандай шаралар қабылданғанын құжаттау; қызметкерлерге, мердігерлерге және жергілікті қауымдастықтарға түсінікті шағым арналарын құру; тәуекелдер мен

әрекет ету шаралары туралы маңызды ақпаратты ашу. Голландиялық тәжірибе көрсеткендей, дау туындаған жағдайда, компания әдемі кодтың болуымен емес, тәуекелдермен нақты жұмысты дәлелдеу қабілетімен және диалогқа дайын болуымен бағаланады.

10.2. Мемлекеттік органдарға арналған ұсыныстар

Мемлекеттік органдарға Қазақстан ҰБО Хатшылығымен тәжірибелік өзара іс-қимылды күшейткен жөн, өйткені тетіктің тиімді жұмысы ҰБО қызметіне ғана емес, сонымен қатар бейінді мемлекеттік органдар тарапынан уақтылы қолдауға да байланысты. Атап айтқанда, ҰБО сұраулары бойынша ақпаратты жедел ұсынуды қамтамасыз ету, бизнес, салалық қауымдастықтар және мүдделі тараптар арасында әдістемелік және ақпараттық материалдарды таратуға жәрдемдесу, сондай-ақ бизнесті жауапты жүргізу мәселелері бойынша түсіндіру жұмыстарына қатысу маңызды. Мұндай қолдау ҰБО-ның танымалдылығын арттыруға, компанияларды оның рөлі мен рәсімдері туралы жақсырақ хабардар етуге, сондай-ақ Қазақстанда БЖЖ қағидаттарын қолданудың неғұрлым түсінікті тәжірибесін біртіндеп қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл ҰБО тетігіне деген сенімділікті арттыруға, Қазақстанның инвестициялық беделін жақсартуға және ЭЫДҰ бойынша әріптестерге елдің БЖЖ қағидаттарын формальды түрде қолдап қана қоймай, оларды біртіндеп нақты тәжірибеге енгізетінін көрсетуге көмектеседі.

11. Пайдаланылған дереккөздер

- Final Statement, *International Alliance of App-Based Transport Workers vs Uber Technologies, Inc.*, Dutch NCP, 21 May 2025.
- Initial Assessment, *International Alliance of App-Based Transport Workers vs Uber Technologies, Inc.*, Dutch NCP, 15 June 2022.
- Initial Assessment, *Indigenous Federations from Peru et al. vs Pluspetrol Resources Corporation B.V.*, Dutch NCP, 20 April 2021.
- Final Statement, *Indigenous Federations from Peru et al. vs Pluspetrol Resources Corporation B.V.*, Dutch NCP, 3 September 2025.
- Final Statement, *IUF vs Perfetti Van Melle*, Dutch NCP, 15 June 2020.
- Final Statement, *IUF vs Perfetti Van Melle B.V.*, Dutch NCP, 12 November 2025.
- Initial Assessment, *Italian associations and NGOs vs Stellantis N.V. and FCA Italy S.p.A.*, Dutch NCP, 13 February 2023.
- Final Statement, *Italian associations and NGOs vs Stellantis N.V. and FCA Italy S.p.A.*, Dutch NCP, 22 April 2026.
- Sander van 't Foort and Joseph Wilde-Ramsing, *A comparative analysis of the Dutch specific instance procedure*.
- OECD. *National Contact Point for Responsible Business Conduct Peer Reviews: Kazakhstan*. OECD, 2024.
- OECD. *Responsible Business Conduct in Kazakhstan*. OECD, 2014.